

'האספה בשעה שמונה' – מימוש פרופוזיציה טמפוראלית?

פנינה טרומר

0 תיאוריית הסמנטיקה הגנרטיבית בפיתוחים אחדים שלה¹ מציגה מספר סופי וקטן של פרופוזיציות סמנטיות, והן מתממשות במספר סופי וקטן של דגמים תחביריים בשפה. להלן הפרופוזיציות היסודיות המתממשות במשפטים שמניים.²

פרופוזיציה של משוואה: דוד מורה / דוד המורה.
פרופוזיציה של תואר: דוד נחמד.
פרופוזיציה של קיום: יש כסף.
פרופוזיציה של בעלות: לארנבת אוזניים ארוכות.
פרופוזיציה של מקום: דוד בבית.

0.1 תפיסות הזמן והמקום קרובות זו לזו בתודעתנו. כמו שניתן לדבר על נקודה על ציר (קואורדינטה) המקום, כך ניתן לדבר על נקודה על ציר הזמן, וכשם שניתן לדבר על תנועה מנקודה לנקודה על ציר המקום, ניתן לדבר על תנועה על ציר הזמן.³

מילר-לירד (1976) מגדירים זאת כך: הזמן והמקום קובעים את שיטת הקואורדינטה הבסיסית שבתחומה כל מאורע במציאות ניתן למיקום. עובדה גלויה היא שבמשוואות שונות ביטויים של זמן חופפים לביטויים של מקום: במקום/בשעה; ממקום/משעה; עד מקום/עד שעה; לפני...; בין...; ובדומה לזה באנגלית: between; from... to; at; on; in וכיוצא בזה.

1. על-ידי תלמידיו של חומסקי, ביניהם: לייקוף (1970א; 1971); מקקאולי (1968; 1971); פוסטל (1971). רובינשטיין השכיל לבנות שיטה מוצקה לבדיקת קורפוס עברי, המבוססת על עיקרי התיאוריה.
2. ראה, למשל, רובינשטיין (1976א, ב; 1977; 1983א; 1983ב). כן ראה אצל צדקה (1987) ב; (1977; 1981).
3. ראה טרומר (1983): הגדרת התנועה כהליך הנמשך לאורכה של דרך, וכאשר הרפראנט הנע עובר דרך זו הוא חולף במקומות תכופים זה לזה ברגעי זמן משתנים.

בהתייחסות לתנועה לאורך מקום קיימת השפעת גומלין בין הסימון הטמפוראלי והמרחבי - ניתן להתייחס למרחק באמצעות ביטוי של זמן: 'הבית הוא במרחק 5 דקות מכאן'. ההקבלה הזו שבין הזמן למקום מעוררת את השאלה, מדוע אין ברשימת הפרופוזיציות האלמנטריות פרופוזיציה טמפוראלית במקביל לפרופוזיציה הלוקטיבית, כלומר, מדוע באנלוגיה ל'דוד בבית' (שהוצג לעיל כמימוש היסודי של פרופוזיציה לוקטיבית) אין בלשוננו 'דוד בשעה שמונה' (כמשפט טבעי⁴ נטול הקשר, כמובן). אמנם, קיימים משפטים אחרים בלשוננו העושים רושם במבט ראשון, שהם אינם אלא מימוש פרופוזיציה טמפוראלית יסודית:

1. האספה בשעה שמונה.

2. הישיבה נמשכת שלוש שעות.

3. יום ההולדת חל ב-3 לספטמבר.

4. יואל רבינוביץ בשנת שבתון.

5. הרמב"ם חי במאה ה-12.

נבדוק משפטים אלה אחד לאחד, ונציג את תפיסתנו לגביהם לאור שיטת העיון התחבירית-סמנטית, שלפיה ייבדק מעמדו התחבירי של רכיב לשוני כלשהו במשפט בהתייחס לפרופוזיציה הסמנטית היסודית העומדת בתשתית אותו משפט.

1. 'האספה בשעה שמונה'

0.1 ליונס (1977) וצדקה (1981) מתייחסים למשפטים מהטיפוס הנדון, ומבססים את ניתוחם על נקודת המבט של התיאוריה הלוקליסטית הרואה בביטויים מרחביים (של מקום) ביטויים בסיסיים יותר מאחרים.⁵ תיאוריה זו מוצגת אצל אנדרסון (1971) בספר שכותרת המשנה שלו היא: *Towards a Localistic Theory of English*. הפסיכולוגים מילר-לירד (1976, עמ' 375) מסבירים עובדה זו בכך שהארגון המרחבי הוא בעל חשיבות מרכזית בתפיסה האנושית. מילר-לירד אכן רואים את ביטויי הזמן השונים שהצגנו לעיל כחופפים לביטויי מקום, כ-*temporal-locatives*, בהיותם מושאלים, לדעתם, מהמילון של מונחי המקום. במלים אחרות, אותן מליות יחס המשמשות הן ללוקטיביות והן לטמפוראליות, המשמעות הטמפוראלית נתפתחה בהן מאוחר יותר. זו

4. על פי הבחנתו של מרטינה (1961) בין משפטים טבעיים, שאינם זקוקים לתנאי הקשר מיוחדים לקיומם, לבין משפטים המתנים בסיטואציה מיוחדת, ואפשריים מכוח הקשר מיוחד. משפט טבעי הוא מה שקרוי בספרות המחקר משפט 'רגיל', 'נורמלי' 'ניטרלי', בנוי בדגם היסודי המוכתב על-ידי הפרופוזיציה הסמנטית שבתשתית והוא נטול הכללות והנגנות מיוחדות.

5. ראה ליונס (1977), עמ' 718.

גם דעתו של טרוגוט (1975). דעה זו מתאימה לתחושתנו האינטואיטיבית, שהמוחשי קודם למופשט, וביחסי מקום-זמן הרי המקום הוא המוחש ביחס לזמן.

ליונס (1977, עמ' 719) מוצא הקבלה בין 'האספה בשעה שמונה' לבין 'דוד בבית'. דהיינו, היחס הקיים בין הסיטואציה - תהליך (second-order entity) 'אספה' לבין הזמן 'שעה שמונה' דומה ליחס הקיים בין האובייקט הפיזי (entity) (first-order) 'דוד' לבין המקום 'בית'.⁶

לדעת צדקה (1981, עמ' 6-7) בתשתית המשפט מסוג 'האספה בשעה שמונה'⁷ עומדת פרופוזיציה של מקום המורכבת מפרדיקט המציין 'נמצאות' ושני שמות: שם אחד הוא הישות שאת מקומה אנו קובעים ושם שני הוא המזהה את המקום של הראשון. המאפיין הסמנטי של המקום או המרחב אינו חייב להיות מוחשי-פיזי כמו: חדר, מגרש, הוא עשוי להיות גם זמן: בוקר, שעה, תקופה. לדוגמה:

השחקנים היו על המגרש (מקום מוחשי)

המסיבה תהיה בערב (מקום זמן) (צדקה, שם, עמ' 7).

לדעת צדקה, המיוחד בתבנית 'האספה בשעה שמונה' בהשוואה ל'דוד בבית' הוא שבצמדת השם המציין את הישות שאת מקומה קובעים, עומד שם-עצם מופשט שנגזר מפועל דינמי.⁸ לדעתו אפוא המשפט 'האספה בשעה שמונה' הוא בבואה לתבנית עומק בעלת משתתף מקום-זמן. ההבדל בין 'דוד בבית' לבין 'האספה בשעה שמונה' הוא הבדל בסוג המאפיינים הסמנטיים של המסומנים בנושא ובמשלים ולא בתבנית (שם, עמ' 13).

6. first-order-entities (ישויות מדרגה ראשונה) הם אובייקטים פיזיים, אנשים, בעלי חיים. הם נתונים בכל נקודת זמן במרחב תלת-ממדי וניתנים לצפייה (ליונס, שם, עמ' 442). second-order-entities הם מאורעות, תהליכים, מצבים. מאורעות הם סיטואציות דינמיות בלתי נמשכות הקורות בנקודת זמן מסוימת רגעית; תהליכים הם סיטואציות דינמיות נמשכות לאורך זמן; מצבים הם כמו תהליכים נמשכים, אבל בשונה מתהליכים הם הומוגניים לאורך כל תקופת קיומם; סיטואציות נמשכות (דוראטיביות) עומדות בניגוד למאורעות והן בעלות התחלה וסוף בנקודות שונות של זמן (ליונס, שם, עמ' 483).

7. צדקה (1981) מנתח את המשפט 'ההפגנה (הייתה) בבוקר' וטוען לגביו (שם, עמ' 13), שתבניתו אינה שונה מתבנית המשפט 'הילד (היה) בבית'.

8. פועל דינמי הוא פועל המציין מעשה תנועה ושינוי, כנגד פועל סטאטי שהוא כינוי לכל פועלי ההכרה והמנוחה, חסרי השינוי. שם עצם מופשט שנגזר מפועל דינמי נחשב לשם המציין אירוע, ראה ליונס (1968). רובינשטיין (1983) מכנה שמות עצם כאלה שמות שהם מימוש פרופוזיציה שלמה.

1.1 לדעתנו, אין מעמדו של הצירוף 'בשעה שמונה' בתבנית העומק (= הפרופוזיציה) כמעמדו של 'בבית'. 'בבית' אינו אלא הצירוף השמני הממש את התפקיד הלוגי-סמנטי 'לוקטיב' בפרופוזיציה השמנית היסודית הלוקטיבית העומדת בבסיס המשפט 'דוד בבית' (הפרופוזיציה: א 'ב' ב), ולא כך הוא באשר ל'בשעה שמונה'. בבסיס 'האספה בשעה שמונה' עומדת פרופוזיציה פועלית המתייחסת להתרחשות של התאספות, משהו מעין: מתאספים בשעה שמונה. המשלים 'בשעה שמונה' מממש פרדיקט אדוורביאלי של נסיבות הזמן המתייחס לפרופוזיציה הפועלית כולה.

ההבחנה שאנו מציעים בין מעמדו הסמנטי של צירוף היחס של זמן ('בשעה שמונה') לבין מעמדו של צירוף היחס של מקום ('בבית') נשענת על ההבחנה הזאת: צירופי יחס של מקום עשויים לממש את הארגומנט 'מקום' הנוטל חלק בפרופוזיציה הגרעינית, ובמקרה כזה הם תופסים במשפט הטבעי עמדה תחבירית חיונית (נשוא או משלים מקום מחויב). לדוגמה: במשפט 'דוד בבית' - 'בבית' תופס עמדת נשוא (מהיותו מימוש הארגומנט 'לוקטיב' בפרופוזיציה שהמשפט מממש); במשפט 'דוד שם את הספר במגרה' תופס 'במגרה' עמדת משלים מקום מחויב. (גם הוא מימוש הארגומנט 'לוקטיב' בפרופוזיציה המורכבת 'גרימת לוקטיביות' שהמשפט מממש).

צירופי יחס של מקום עשויים גם לממש את הפרדיקט האדוורביאלי של נסיבות מקום ההתרחשות המתייחס לכל הפרופוזיציה. במקרה כזה הם תופסים במשפט ה'רגיל' עמדה תחבירית בלתי חיונית - תיאור-מקום חופשי. לדוגמה: במשפט 'כתבתי את מאמרי זה בחדר העבודה שלי' - 'בחדר העבודה שלי' תופס עמדת תיאור-מקום חופשי בהיותו מממש את נסיבות מקום התרחשות כתיבת המאמר.

לעומת זאת, צירופי היחס של זמן מממשים מהות סמנטית אחת - את פרדיקט נסיבות זמן ההתרחשות, והם תופסים במשפט ה'רגיל' רק עמדה תחבירית אחת - תיאור-זמן חופשי.⁹

1.2 אם כן, לשיטתנו, בבסיס המשפטים דוגמת 'האספה בשעה שמונה' (משפט 1) עומדת פרופוזיציה המתייחסת להתרחשות בנסיבות טמפוראליות מסוימות. טבעי שפרופוזיציה המתייחסת למעשה או להתרחשות תמומש במשפט שעיקרו פועל, משהו מעין 'מתאספים בשעה שמונה'. יש אפוא לשאול לפשר השימוש במבנה

9. גם פילמור (1968) מעמיד את מרכיב הזמן בנפרד מן הפרופוזיציה. לדבריו בתבנית העמוקה של משפט שני מרכיבים: פרופוזיציה P + מודליות = כל אותם אלמנטים סמנטיים שאינם משתייכים למשמעותו הסמנטית הטהורה של הפועל עצמו, כגון: זמן, שלילה, מודוס, אספקט.

שבו המעשה או ההתרחשות ממומשים בצורה שמנית.¹⁰

1.2.0 תשובתנו מבוססת על עיקרון הקשור בשיטת עיון תחבירית כוללנית יותר משיטת העיון התחבירית-סמנטית, שהתבססנו עליה עד כאן.

שיטת העיון הכוללנית יותר מוצעת במאמר אחר (בורוכובסקי וטרומר [1993]), והיא מציגה שלושה מישורי התבוננות תחבירית:

עיון תחבירי במישור הדקדוקי פורמלי - הוא העיון במבנה ההיקפי של המשפט תוך התייחסות לחוקי ההצטרפות הדקדוקיים השרירותיים של המלים הבונות את המשפט, חוקים המיוחדים לשפה המסוימת הנדונה (חוקי התאם מין ומספר בין הפועל לבין אחד משמות העצם במשפט; חוקי סדר רכיבים, כגון הקדמת שם-עצם לשם-תואר וכד').

עיון תחבירי במישור הסמנטיקה - הוא העיון המתמקד בקשר שבין המבנה התחבירי של המשפט המשמעות שהוא מסמן על-פי עקרונות 'תיאורית הסמנטיקה הגנרטיבית'.

עיון תחבירי במישור הפרגמטיקה - הוא העיון במבנה ההיקפי של המבצע בתוך הקשרו הלשוני והנסיבתי.¹¹

לשיטתנו, המבצע הלשוני מהווה יחידת תקשורת ופועל בשני מישורים: סמנטי ופרגמטי. מנקודת המבט של המישור הסמנטי המשפט מביע פרופוזיציה מסוימת ולמטרה זו הוא בנוי בתבנית מסוימת ומוצבים בו ערכים לקסיקליים מסוימים. מנקודת המבט של המישור הפרגמטי הדובר עורך את המשפט תוך התייחסות להבהרות והדגשות שהוא מבקש להעביר לנמען בבנותו את המשפט כיחידת מסר.¹²

10. רובינשטיין (1983, עמ' 153) מעלה ארבע סיבות לשימוש בצורה שמנית כנגד מעשה או התרחשות.

11. אוסטין (1962) וסרל (1979) מבחינים בין המשפט, כשהוא מנותק מן ההקשר הלשוני והנסיבתי (zero context) לבין המבצע, שמשמעותו ניתנת לקביעה על פי התפקיד שהוא ממלא בהקשר: מי מפיץ אותו, מי קולט אותו, מתי והיכן הופק וכיוצא בזה. המשמעות המילולית של המשפט = literal sentence meaning (סרל) אינה אלא סכום משמעי היחידות המרכיבות אותו בתוספת המשמעות המבנית (שהיא למעשה הפרופוזיציה היסודית), ובזאת עוסק מישור הסמנטיקה. משמעות המבצע נובעת מכוונות המוען (speaker's utterance meaning), ובזאת עוסק מישור הפרגמטיקה.

12. על-פי האלידי (1970) - information unit; על-פי צדקה (1978) - המבנה הרטורי. המבנה התימאטי.

יחידת מסר בנויה משני רכיבים: (א) רכיב חובה, שהוא בבחינת מסר חדש ביחס למידע שמספקים ההקשר הלשוני או הנסיבות התקשורתיות. רכיב זה מכונה 'החידוש' (שמותיו האחרים בספרות הבלשנית הם: נושא תוכן, נושא פסיכולוגי/לוגי, comment, רימה); (ב) רכיב ש'החידוש' מתייחס אליו, והוא ידוע מתוך ההקשר הלשוני או הנסיבות התקשורתיות, ומבחינת המימוש הלשוני הוא בבחינת רשות. רכיב זה מכונה 'הנתון' (או: נושא תוכן, נושא פסיכולוגי/לוגי, topic, תימה).

1.2.1 ובכן, במשפט 'האספה בשעה שמונה' מאפשרת העריכה המיוחדת – הנומינליזציה (אספה) במקום פועל מפורש (מתאספים) – להעמיד את מימושו של פרדיקט הזמן, שבסיטואציה התקשורתית הנדונה הוא נושא התוכן, בעמדת נושא דקדוקי,¹³ ובכך מודגש הרעיון הטמפוראלי כחידוש. (בעוד שבמשפט ה'רגיל' הפועלי, מתממש פרדיקט הזמן כמרכיב תחבירי בלתי מוצרך).
אין אפוא 'האספה בשעה שמונה' מימוש פרופוזיציה טמפוראלית, אלא מימוש פרופוזיציה פועלית בעריכה מיוחדת המדגישה את הטמפוראליות כחידוש.

2. 'הישיבה נמשכת שלוש שעות'

2.1 משפט זה כמו הקודם לו (משפט 1), ינותח על ידינו כממש פרופוזיציה פועלית ולא טמפוראלית.

ההבדל בין משפט 2 למשפט 1 מתבטא בטיפוס צירוף יחס של זמן המופיע בו. במשפט 2 מופיע צירוף יחס המסמן משך זמן בעוד שבמשפט 1 מופיע צירוף יחס המסמן נקודת זמן. לשיטתנו, אין הבדל בין מהותו הסמנטית של צירוף יחס המממש משך זמן לבין מהותו הסמנטית של צירוף יחס המממש נקודת זמן.

בתיאור דקדוק היחסים הטמפוראליים מבחינים הבלשנים בין tense לבין aspect. ה-tense עוסק באמצעים הדקדוקיים, שבעזרתם מתקשר זמן התרחשותו של מאורע לזמן של המבצע. ה-aspect עוסק במהלך הזמן של המאורע עצמו, בלא תלות בזמן התרחשותו (= time shape) בפי מילר-לירד, עמ' 442). ה-tense הוא אם כן דאיקטי וה-aspect אינו כן. אחת מהעובדות הבסיסיות לגבי האספקט היא שמאורעות (ראה לעיל, הערה 6) נבחנים מתהליכים (ראה שם) באספקט שלהם. ההבחנה ביניהם מובעת

13. תפיסתנו את המשפטים הנדונים מנקודת המבט של מישור המסר קרובה לגישתו של צדקה (1981), אלא שמנקודת המבט של מישור הסמנטיקה אנו חלוקים עמו. הוא רואה בתשתית המשפטים הללו פרופוזיציה לוקטיבית-טמפוראלית, שמימושה השקוף באמצעות הפועל 'היה' במשמעות 'נמצא ב', ופועל זה נשמט לעתים, לדבריו מסיבות תימאטיות ומיקוד המידע.

במונחים 'רגעי' כנגד 'נמשך'/'המשכי'. לדוגמה, הפועל 'ישן' מתייחס לסיטואציה נמשכת, הפועל 'התעורר' מתייחס לסיטואציה רגעית. פעולה נמשכת או מצב, מצריכים פרק זמן, וכך הגיוני לאפיין פועל נמשך במשלים המגדיר את אחת מנקודות הקצה של פרק הזמן או את שתיהן או את מידת טווח הזמן. לכן המשפטים:

} 'היא ישנה'
משך שלושה ימים.
מיום שישי עד יום שני.

הם הגיוניים, ואילו המשפטים:

} 'היא התעוררה'
משך שלושה ימים.
מיום שישי עד יום שני.

אינם הגיוניים.¹⁴

אם כן, צירוף יחס המסמן משך זמן אינו ממש ארגומנט בפרופוזיציה אלא הוא מימוש פרדיקט אדורביאלית שהטווח שלו פרופוזיציות המתייחסות לסיטואציות שהן תהליכים או מצבים (ראה לעיל, הערה 6). צירוף יחס המסמן זמן נקודתי הוא מימוש פרדיקט שהטווח שלו פרופוזיציות המתייחסות לסיטואציות שהן מאורעות או אפילו לסיטואציות שהן תהליכים בהתייחסו לנקודות ראשית התהליך וסוף התהליך.¹⁵

2.2 לאחר עיון במהותו הסמנטית של צירוף היחס של משך זמן יקל עלינו להשיב על השאלה אם צירוף היחס של משך זמן במשפטים כגון משפט 2 הוא משלים מוצרך.¹⁶ תשובתנו מבוססת על תפיסתנו את המושג 'הצרכה' / מחויבות' כמושג דו-משמעי:¹⁷

14. הניסוח של הפסקה האחרונה הוא על-פי פילמור (1971), בפרק 'תכונות סמנטיות אלמנטריות של פעלים'.

15. ראה ונדלר (1967) על תהליכים שבקצותיהם מצויים מאורעות, שאותם הוא מכנה accomplishments.

16. אור (1977), עמ' 113, מציג במקביל לסוג אחד של תיאורי מקום, שהוא מכנה משלים פועל, סוג אחד של תיאורי זמן הצריכים להיחשב משלימי פועל - תיאור מידת הזמן. למשל: במשך זמן רב, כל היום כולו, מהבוקר עד הערב. סוג מיוחד זה של תיאורי הזמן אינו בא עם פעלים רגעים (פונקטואליים).

כאמור, מקביל אור את תיאור מידת הזמן, כמשלים הפועל, לתיאורי מקום שהוא מכנה משלימי הפועל, כשדוגמאותיו מתייחסות בעצם לפעלים מהקטגוריה הסמנטית של מקום (סטאטי או דינמי): 'שם', 'גר', 'שהה', 'נסע', 'עלה'. כפי שמשלימי המקום הללו נתפסים כמוצרכים, ייתפסו כמוצרכים משלימי משך הזמן.

17. ראה ברוכובסקי וטרומר (1993), סעיפים 3.0-3.1.

משלים מוצרך פורמלי יזוהה בכך שלא ניתן לפתוח שיחה במשפט שמשוּבֵּץ בו הפועל, והמשלים הזה נעדר ממנו. הקביעה שמשלים כלשהו הוא מוצרך סמנטי מחייבת עיון סמנטי במשמעות הפועל הנדון. רק משלים המממש אחד המשתתפים בהתרחשות המסומנת בפועל עשוי להיות משלים מסוג זה. מנקודת המבט של הצרכה פורמלית – הפועל 'נמשך', שבמשפטים כגון משפט 2, נתפס שלם ללא השלמת משך הזמן אחריו: 'הישיבה נמשכת'. במלים אחרות, משלים משך הזמן הוא משלים בלתי מוצרך פורמלית. על פי עקרון ההצרכה הסמנטית, שלפיו רק משלים המממש אחד המשתתפים בהתרחשות המסומנת בפועל הוא משלים מוצרך, אין משלים משך הזמן במשפט הנדון מוצרך סמנטי, שהרי, הפרופוזיציה הסמנטית היסודית המסומנת במשפט זה מתייחסת לסיטואציה של תהליך דיון (הם יושבים ודנים) הממומש בשם 'ישיבה'. המשפט השקוף המממש את הפרופוזיציה היסודית הזו הוא: 'הם ישבו ודנו במשך שלוש שעות'. דהיינו, צירוף היחס של משך הזמן מוסיף במשפט הנדון אינפורמציה הקשורה לנסיבות הטמפוראליות של הסיטואציה המסומנת, והוא אינו מממש ארגומנט בפרופוזיציה.

מכל האמור עד כאן מתברר, שלפנינו צירוף יחס של משך זמן שאינו מוצרך לא פורמלית ולא סמנטי, עם זאת הוא מתממש במשפט 2 בעמדה תחבירית חיונית ביותר – נשוא, וביתר דיוק: הוא מהווה חלק מנשוא מורחב. על עריכה תחבירית מיוחדת זו נעמוד להלן.

2.3 תפיסתנו את צירוף היחס של משך זמן כנשוא במשפטים מסוגו של משפט 2 'הישיבה נמשכת שלוש שעות' כרוכה בתפיסתנו את טיבו המיוחד של הפועל המשובץ במשפט זה.

מבחינה סמנטית הפועל 'נמשך' אינו אלא פועל אספקט. הוא מממש את הפרדיקט 'משך זמן' בלבד, שהוא פרדיקט המבליט צד סמנטי מסוים בפרופוזיציה, אך אינו שייך לסדרת הפרדיקטים המהווים את הפרופוזיציה הסמנטית היסודית. במלים אחרות, אין 'נמשך' נשוא סמנטי, מבחינה זו שאינו מסמן כלל התרחשות כלשהי. מבחינה תחבירית פורמלית עשוי הפועל 'נמשך' להופיע במשפטים בשתי עריכות תחביריות שונות בהתאם להדגשות שמבקש הדובר לעשות:

א. במשפט מסוג משפט 2 'הישיבה נמשכת שלוש שעות' – עריכה תחבירית כזו מאפשרת להעמיד את המימוש הספציפי של משך הזמן, שהוא נשוא התוכן (החידוש) בסיטואציה התקשורתית הנדונה, בעמדת נשוא דקדוקי, וכך מצליח הדובר להדגיש את משך הזמן הספציפי של ההתרחשות.

באנלוגיה ל'האספה בשעה שמונה', שהוא עריכה תחבירית של נומינליזציה לשם

הדגשת הזמן הנקודתי, כפי שהסברנו לעיל, לא נוכל ליצור מבע דקדוקי תקין *הישיבה שלוש שעות' ללא 'תיווכו' של פועל. הפועל ה'מתוך' יהווה חלק מהנשוא המורחב הדקדוקי-פורמלי (=נמשכת שלוש שעות'), על אף שאינו נשוא סמנטי כפי שהוברה לעיל. אם במשפט דוגמת 1 יופיע פועל, כמו במשפט 'האספה מתקיימת בשעה שמונה', ינותח הפועל כפועל אוגדי.¹⁸

ב. במשפט מסוג 'הישיבה נמשכת' - עריכה תחבירית כזו מאפשרת להבליט שההתרחשות הנדונה (שהיא מסוג התהליכים הנמשכים) עדיין קורית בעת הדיבור. הפרופוזיציה הסמנטית היסודית שהמשפט הנדון מסמן זהה לפרופוזיציה המסומנת ב'ישיבה' (=הם יושבים ודנים). גם בעריכה זו 'נמשכת' = נשוא דקדוקי פורמלי שאינו סמנטי.

3. באופן דומה ייתפס הפועל 'חל' במשפט 3: 'יום ההולדת חל בשלושה בספטמבר'. לפנינו פועל אוגדי המתקשר עם נומינלוציות של פועלי התרחשות רגועים, פועלי מאורע (event). צירוף היחס של זמן 'בשלושה בספטמבר' אינו מסמן משך זמן אלא נקודת זמן, והוא תופס עמדה תחבירית של נשוא.

4. 'יואל רבינוביץ בשנת שבתון' במשפט זה, בשונה מהמשפטים 1-3, עומד בעמדת הנושא שם-עצם שהוא תווית לאובייקט במציאות ('שם-עצם מדרגה ראשונה'; ראה לעיל, הערה 6), ובכך הוא קרוב במבט ראשון למשפט 'דוד בבית'. ברם הנשוא 'בשנת שבתון' הוא תוצאת גלגול נומינליזציה של צירוף פועלי, משהו מעין: 'יואל רבינוביץ שבת מפעולה/מעבודה בשנה מסוימת'. שוב, העריכה המיוחדת של משפט 4 מאפשרת להעמיד את מימוש פרדיקט הזמן, שבסיטואציה התקשורתית הנדונה הוא נשוא התוכן (החידוש), בעמדת הנשוא הדקדוקי.

18. ניתוח תחבירי זה מקביל לניתוח התחבירי שהציע רובינשטיין (ביום עיון למורים ללשון בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה, פסח תשמ"ח) למשפטים כגון 'המכונית חונה במגרש' - 'חונה' - פועל אוגדי, 'במגרש' - נשוא לוקטיבי. אחרת היא דעתו של צדקה (1987, עמ' 65). בפעלים כאלה, המתקשרים לנומינליזציות של פועלי התרחשות, הוא רואה פעלים מקבילים לפעלים 'היה', 'נמצא', במשמעות בסיסית לוקטיבית של 'הימצאות ב' בהבדל אחד הקשור במאפיין הסמנטי של הנושא.

5. 'הרמב"ם חי במאה ה-12'

במשפט 5 אין אף לא באחת מן העמדות התחביריות שם שהוא גלגול נומינליזציה, שם הממשש פרופוזיציה שלמה. אפשר שתישמע הטענה שהנה לפנינו דוגמה למימוש פרופוזיציה יסודית טמפוראלית באמצעות פועל שעיקר משמעותו קיום בזמן, אולם לדעתנו משמעות הפועל 'חי' היא משמעות של קיום. 'חי' הוא פועל קיום חד-מקומי שאינו קשור בארגומנט טמפוראלי. לפי זה ממשיך צירוף היחס 'במאה ה-12' לתפקד כמימוש נסיבות הזמן של ההתרחשות הקיומית, מימוש התופס עמדת תיאור זמן חופשי.¹⁹

6. נוכל לסכם ולומר:

- א. משפטים 1-5 נראים במבט ראשון כמממשי פרופוזיציה טמפוראלית, מפני שצירוף היחס של זמן הוא הנשוא הדקדוקי בהם.
- ב. משפטים אלו מממשים פרופוזיציה פועלית המתייחסת להתרחשות כלשהי הקורית בנסיבות טמפוראליות מסוימות, והם באים בעריכה שמנית במקום בעריכה פועלית, לשם הדגשת הטמפוראליות כחידוש (= נשוא תוכן).
- ג. על כן עמדתו התחבירית של צירוף היחס של זמן כנשוא אינה נובעת מעובדת היותו מממש ארגומנט סמנטי בפרופוזיציה, אלא היא נובעת ממניעיו של הדובר להבליט את רעיון הזמן (הנקודתי או ההמשכי) כנשוא תוכן.

הקיצורים הביבליוגרפיים

- אוטסין (1962) = J.L. Austin, *How To Do Things With Words*, Oxford 1962
- אנדרסן (1971) = S.R. Anderson, *The Grammar of Case*, Cambridge 1971
- אור (1977) = מ' אור, שטח ועומק בתחביר, חיפה תשל"ו.
- ברוכובסקי (1988) = א' ברוכובסקי, המשמעות הספציפית של הפועל: גילום ארגומנטים וליכוד פרידקטים אדוורביאליים, חיבור לשם קבלת התואר 'דוקטור לפילוסופיה', אוניברסיטת תל-אביב תשמ"ט.
- ברוכובסקי וטרומר (1933) = א' ברוכובסקי ופ' טרומר, 'הפרדת מישורים בניתוח התחבירי -

19. אחרת היא דעתו של צדקה (1981, עמ' 23) הרואה ב'היה' הקיומי, המשמש כנשוא במשפט, פועל יוצא בעל מושא שמיט. המשלים שנשמט עשוי להיות תיאור מקום מוצרך או תיאור זמן מוצרך.

- הדגמה בסוגיית ההצרכה, בלשנות עברית 36 (תשנ"ג), עמ' 51-64.
- M.A.K. Halliday, 'Language Structure and Language Function' in *New Horizons in Linguistics* (ed. J. Lyons), Harmondsworth 1970, pp. 140-165. = האלידי (1970)
- .Z. Vendler, *Linguistics in Philosophy*, Ithaca, N.Y. 1967 = ונדלר (1967)
- פ' טרומר, פועלי התנועה בעברית בת ימינו עיון סמנטי ותחבירי, חיבור = טרומר (1983)
- לשם קבלת התואר 'דוקטור לפילוסופיה', אוניברסיטת תל-אביב.
- E. Traugott, 'Spatial expressions of tense and temporal sequencing, *Semiotica*, 15 (1975), pp. 30-207. = טרוגוט (1975)
- J. Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge 1968. = ליונס (1968)
- Id., *Semantics*, Cambridge 1977. = ליונס (1977)
- .G. Lakoff, *Irregularity in syntax*, N.Y. 1970 = לייקוף (1970א)
- Id., 'Pronominalization, negation and the analysis of adverbs', in: *Readings in English* (eds.: R. Jacobs and P.S. Rosenbaum), Walthom = לייקוף (1970ב)
- Mass., 1970
- Id., 'On Generative Semantics', *Semantics* (eds.: L.A. Jakobovits and = לייקוף (1971)
- .D.D. Steinberg), Cambridge 1971, pp. 232-296
- G.A. Miller & P.N. Johnson-Laird, *Perception and Language*, = מילר-לירד (1976)
- .Cambridge 1976
- J.D. MacCawley, 'The role of semantics in a grammar', in: = מקקאולי (1968)
- Universals in Linquistic theory*, (eds.: E. Bach & R. Harms), N.Y. =
- .1968, pp. 125-169
- Id., 'Where do noun phrases come from?' in: *Readings* (eds.: L.A. = מקקאולי (1971)
- Jakobovits and D.D. Steinberg) Cambridge pp. 217-231
- A. Martinet, *A Functional View of Language*, 1961. = מרטינה (1961)
- J.R. Searle, *Expression and Meaning*, Cambridge 1979. = סרל (1979)
- P.M. Postal, 'On the surface verb "re mind"', in: *Studies in linguistics* = פוסטל (1971)
- .*semantics* (eds.: CFillmore & T. Langendoen), pp. 181-270
- C.J. Fillmore, 'The Case for Case', in: *Universals in Linquistic* = פילמור (1968)
- .*Theory*, eds.: (E. Bach & R. Harms), N.Y. 1968, pp. 1-90
- Id., 'Types of lexical information' in: *Semantics* (eds.: D.D. = פילמור (1971)
- .Steinberg & L.A. Jakobovitz), Cambridge 1971, pp. 370-392
- '' צדקה, 'בין מושא לתיאור', החינוך, א-ב (תשל"ז) עמ' 61-72. = צדקה (1977)

- הנ"ל, 'יש לי את', פרקים, א, הוצאת סמינר 'שיין', פ"ת תשלי"ח עמ' 102-111. = צדקה (1978)
- הנ"ל, 'משפט ייחוד הנושא והכינוי הוא', לשוננו, מד (תשמ"ם), עמ' 224-239. = צדקה (1980)
- הנ"ל, 'הפועל "היה" במשפטים שמניים', בלשנות עברית חפ"שית, 17 (תשמ"א), עמ' 5-32. = צדקה (1981)
- הנ"ל, 'הפועל "קרה" ותפוצתו'. לשוננו, נא (תשמ"ז), עמ' 60-77. = צדקה (1987)
- הנ"ל, 'יסודות תורת התחביר לחטיבת הביניים, תל-אביב 1987. = צדקה (1987) (ב)
- ד' רביד, 'מספר היבטים של בעית סדר המרכיבים בעברית ישראלית מודרנית', בלשנות עברית חפ"שית 11 (תשל"ז), עמ' 1-40. = רביד (1977)
- א' רובינשטיין, 'תיאור הנשוא ותיאור המשפט ומעמדם התחבירי', לשוננו, לה (תשל"א), עמ' 61-74. = רובינשטיין (1971)
- E. Rubinstien, 'On the Mechanism of semantic shift: Causation of Symmetric Locativity', *Afroasiatic Linguistics*, 3 (1976), pp. 133-142. = רובינשטיין (1976) (א)
- Id., 'Causation & Volition as semantic components of verbs', *Israel Oriental Studies*, VI (1976), pp. 122-130. = רובינשטיין (1976) (ב)
- א' רובינשטיין, 'משמעות בסיסית, משמעות ספציפית ומשמעות נספחת', הספרות, 24 (1977), עמ' 63-69. = רובינשטיין (1977)
- הנ"ל, 'מתחביר לסמנטיקה - מדרכי העיון בלשון המקרא', דברי הקונגרס העולמי השמיני למדעי היהדות: מקרא ולשון עברית, ירושלים תשמ"ג, עמ' 69-78. = רובינשטיין (1983) (א)
- הנ"ל, 'פעלים שנושאים מימוש פרופוזיציה', לשוננו, מז (תשמ"ג), עמ' 147-154. = רובינשטיין (1983) (ב)